

Ks. Dariusz ADAMCZYK

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego
Kielce

NAPIĘTNOWANIE NIEWIERNOŚCI I OBLUDY NARODU WYBRANEGO PRZEZ PROROKÓW OKRESU ASYRYJSKIEGO W PAŃSTWIE POŁUDNIOWYM

Do proroków okresu asyryjskiego, którzy podejmują tematykę grzechu w państwie północnym, należą Izajasz i Micheasz. Ich działalność przypada na VIII wiek przed Chrystusem. W początkowym okresie działalności Izajasza w kraju panuje pomyślność pod względem politycznym i gospodarczym, ale jednocześnie ma miejsce obniżenie poziomu religijno-moralnego narodu. Bóg objawia Izajaszowi, że Izraelici są zatwardziali w grzechach. Wraz z powołaniem Izajasz otrzymuje misję nawoływania do poprawy. Ma zapowiadać zagładę królestwa Izraela i Judy jako karę za niewierność Boga (rozdz. 6). Jego przesłanie zawarte jest w Iz 1 – 39¹.

Izajasz jest wybitnym prorokiem wiary. Niestrudzenie przypomina prawdę, że Bóg jest zbawieniem Izraela i tylko w Nim naród wybrany powinien pokładać całą swoją nadzieję, nie zaś w pomocy zewnętrznej i w przymierzach z innymi narodami. Izajasz uwydatnia transcendencję Boga, którego wszechmoc jest połączona z władzą nad wszystkimi narodami, a nie tylko nad Izraelem. Podkreśla jedyność Boga Jahwe, wskazując na nicność bóstw pogańskich. Stąd wynika zasadność wiary w Niego i ufności. W tej perspektywie Izajasz ukazuje grzech jako zamach na samego Boga i wyzwanie rzucone Świętemu Izraela.

Micheasz występuje w Judzie w czasie rządów Jotama, Achaza i Ezechiasza (Mi 1, 1). Jest to prorok współczesny Izajaszowi. Zna postępowa-

¹ Por. L. Stachowiak, *Prorocy – służą słowa*, Katowice 1980, s. 77 n.; tenże, *Księga Izajasza. Tłumaczenie, wstęp i komentarz*, Lublin 1991, s. 5 n.; C. Schedl, *Historia Starego Testamentu*, t. 4: *Zew proroków*, Tuchów 1995, s. 155 n.; E. Zawiszeński, *Księgi proroków. Wstęp szczegółowy i egzegza wybranych fragmentów*, Pelplin 1995, s. 23 n.; G. Witaszek, *Moc słowa prorockiego*, Lublin 1995, s. 118 n.; tenże, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1:1995, s. 31 n.

nie Izraelitów w obydwu królestwach i dostrzega szerzącą się w nich nieprawość. Prorok streszcza swoje posłannictwo do ogłaszania Izraelowi jego występków i grzechów: „Ja zaś zaprawdę pełen jestem mocy Ducha Pańskiego, sprawiedliwości i męstwa, abym ogłaszał Jakubowi jego występki, grzech jego – Izraelowi” (3, 8). Kontynuując misję Amosa i Ozeasza, Micheasz dokonuje krytyki dewiacji kultowych w Izraelu oraz występuje w obronie sprawiedliwości i miłości braterskiej w narodzie. Główny temat Księgi Micheasza dotyczy upomnienia i zapowiedzi kary oraz nadchodzącego sądu Bożego².

Powołani przez Boga prorocy przypominają o istniejącym zagrożeniu ze wstrząsającym realizmem. Oceniają sytuację z religijnego punktu widzenia jako karę za grzechy narodu wybranego. Ich celem jest utrwalenie wiary w Jahwe. Chodzi zwłaszcza o ożywienie kultu jedyne Boga we wnętrzu kraju, o powstrzymanie zeświecczenia i przerostu formy nad treścią. W imieniu Boga piętnują również zbrodnie i krzywdy, jakich dopuszczają się ludy pogańskie. Zapraszają ich jednocześnie do wielkiej duchowej wspólnoty narodów pod rządami Jahwe (Iz 2, 2 n; Mi 4, 1–3).

NIEWIERNOŚĆ NARODU I GRZECZY JEGO PRZYWÓDCÓW

Prorocy piętnują niewierności narodu wybranego wobec Boga. Izajasz ukazuje zło grzechu w perspektywie nauki dotyczącej podziwu dla wielkości i świętości Jahwe oraz świadomości nicości człowieka³. Głębokie odczucie grzechu można zauważyć we wszystkich jego wyroczniach. Już w pierwszym rozdziale autor wyraża prawdę, że podstawą pomyślnego współżycia społecznego jest harmonijna relacja z Bogiem (Iz 1, 1–9). Prorok zmierza do uświadomienia ludowi jego niewłaściwego stosunku do Boga. Wersety 5–9 zawierają opis społecznych konsekwencji takiej postawy⁴.

Izajasz wskazuje, że Izraelici zbuntowali się przeciwko Bogu, który ich wywyższył. Przeciw Izraelowi świadczy całe stworzenie: „Niebioso, słuchajcie, ziemio, nadstaw uszu, bo Pan przemawia: «Wykarmiłem i wy-

² Por. S. Potocki, *Złość grzechu w nauce proroków sprzed niewoli babilońskiej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 3:1962, s. 92; S. Łach, *Księgi proroków mniejszych: Ozeasza, Joela, Amosa, Abdiasza, Jonasza, Micheasza. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1968, s. 349 n.; L. Stachowiak, *Prorocy – słudzy słowa*, s. 81 n.; E. Zawiszeński, *Księgi proroków...*, s. 226; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka*, Kraków 1995, s. 167 n.; G. Witaszek, *Moc słowa prorockiego*, s. 99 n.; tenże, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 31 n.

³ Por. S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 87 n.

⁴ Por. B. Marconcini, *Księga Izajasza*, Kraków 2000, s. 42.

chowałem synów, lecz oni wystąpili przeciw Mnie. Wół rozpoznaje swego pana i osioł żłób swego właściciela, Izrael na niczym się nie zna, lud mój niczego nie rozumie»” (1, 2 n). Słowa te mają charakter mowy oskarżycielskiej. Naród izraelski jest winny naruszenia wspólnoty Przymierza i niewypełnienia wynikających z niej zobowiązań⁵.

Jahwe wygłasza poważne oskarżenie przeciwko ludowi wybranemu. Dotyczy ono nienaturalnego wprost ustosunkowania się Izraela do swego Pana i Stwórcy. Naród ten buntuje się przeciwko samemu Ojcu. Ciężkość przestępstwa Izraela została zilustrowana poprzez przeciwstawienie tego narodu nierozumnym bydłom, które instynktownie okazują przywiązanie i naturalną wdzięczność swemu panu i dobroczyńcy, ponieważ ten karmi i troszczy się o nie. Z tego obrazu łatwo można odczytać prawdę o upadku Izraela i jego sprzeniewierzeniu się swemu wzniosłemu posłannictwu. Niewierność wobec Boga jest przestępstwem przeciwnym naturze. Świadczy to o głębokiej deformacji moralnej tego narodu⁶.

Zawarty w wersecie 2. motyw wezwania nieba i ziemi jako świadków grzechu Izraela wskazuje, że wszystkie istoty żywe na ziemi i w niebie mogą zaświadczyć o winie tego narodu (por. Pwt 32, 1; 4, 26; 30, 19; Ps 24, 1; Iz 34, 1; Mi 2, 1). Grzech narodu wybranego Izajasz charakteryzuje jako bunt i postawę oporną, która wynika ze złej woli. Jest tu jednocześnie zawarty apel, aby nie pogarszać sytuacji⁷. Izajasz używa określenia „synowie” w odniesieniu do członków narodu wybranego. Podkreśla w ten sposób indywidualne odniesienie każdego Izraelity do Boga. Synowie ci zostali przez Jahwe wychowani i wyróżnieni spośród wszystkich narodów. To dobrodziejstwo Boga spotkało się z niewiernością i buntem ze strony narodu wybranego. Konsekwencją takiej postawy jest wypowiedź proroka w imieniu Boga dotycząca Jego nieznajomości przez ten naród. Użyte słowo *jada* oznacza nie tyle poznanie intelektualne, co raczej pewną łączność opartą na uczuciu miłości⁸.

Następnie mowa proroka przechodzi w stan groźby. Wypowiada on słowo „biada” wobec grzesznego ludu, który jest obciążony nieprawością: „Biada ci, narodzie grzeszny, ludu obciążony nieprawością, plemię zbojeckie, dzieci wyrodne! Opuścili Pana, wzgardzili Świętym Izraela, odwrócili się wstecz” (Iz 1, 4). Łączność Izraela z Bogiem, wynikająca

⁵ Por. S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 88; H. Eising, *Das Buch Jesaja*, Düsseldorf 1970, s. 21; L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1 – 39. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz*, Poznań 1996, s. 107; J. Jensen, W. H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1 – 39)*, KKB, s. 617.

⁶ Por. E. Zawiszewski, *Księgi proroków...*, s. 36.

⁷ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 108; B. Marconcini, *Księga Izajasza*, s. 42.

⁸ Por. S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 88.

z wybrania przez Jahwe, niszczy grzech⁹. Określenie „biada” jest okrzykiem trwogi związanym zwykle z niebezpieczeństwem śmierci. Izajasz chce w ten sposób podkreślić Bożą dezaprobatę wobec przewrotności Izraela, jak również analogię między stanem śmierci fizycznej a zepsuciem spowodowanym grzechem. Poprzez grzech człowiek przekreśla ustalony przez Boga zbawczy porządek. Wtedy podpada pod sferę śmierci. Groźba kary za grzech jest zawarta już w samym określeniu „biada”¹⁰.

Do terminu określającego grzeszny bunt (hebr. *pesa*) autor dołącza inne, opisujące aberrację narodu, który świadomie występuje przeciw ustanowionemu przez Boga porządkowi religijno-moralnemu (hebr. *ht*), oraz zakładające usposobienie przeciwne woli Boga (hebr. *wn*). Na tej podstawie następuje stwierdzenie winy narodu, która jest dla niego przygniatającym ciężarem. Jak wynika z treści wersetu 4b, nie chodzi tylko o naruszenie niektórych przepisów Prawa, lecz także o przekreślenie zasadniczej, zbawczej sytuacji narodu. Zawarte w tym wersecie określenia wskazują na trwałą i powszechną stan nieposłuszeństwa. Ostatnie słowa tego wersetu określają formalnie winę narodu: „Opuścili Pana, wzgardzili Świętym Izraela, odwrócili się wstecz”. Polega ona na porzuceniu Jahwe, swego Boga¹¹.

Prorok piętnuje nieprawość, opuszczenie Pana i wzgardę wobec Świętego Izraela (Iz 1, 4). Taka postawa jest aktem buntu podyktowanego pychą: „Biada tym, którzy na postronkach od wołu ciągną nieprawości i na powrozach upręży swe grzechy! Tym, którzy mówią: «Prędzaj! Niech przyspieszy On swe dzieło, byśmy zobaczyli, niech się zbliżą i urzeczywistnią zamiary Świętego Izraelowego, abyśmy je poznali!» Biada tym, którzy zło nazywają dobrem, a dobro złem, którzy zamieniają ciemności na światło, a światło na ciemności, którzy przemieniają gorycz na słodycz, a słodycz na gorycz! Biada tym, którzy się uważają za mądrych i są sprytnymi we własnym mniemaniu!” (5, 18–21). Judejczycy lekkomyślnie naruszają ład etyczno-społeczny, dopuszczając się niesprawiedliwości. Towarzyszy temu postawa pełna szyderstwa wobec planów Bożych. Są zaślepieni bogactwem i wpływami. Nie wierzą Bożym zapowiedziom i od ich wypełnienia uzależniają swoją wiarę (w. 19). Izajasz piętnuje sposób życia pozbawiony moralności oraz zmianę powszechnie przyjmowanych wartości według swego uznania czy też przewrotnych celów¹².

⁹ Por. tamże.

¹⁰ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 109 n.

¹¹ Por. tenże, *Księga Izajasza. Tłumaczenie...*, s. 10.

¹² Por. H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 53 n.; L. Stachowiak, *Księga Izajasza. Tłumaczenie...*, s. 32 n.; tenże, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 165 n.; E. Zawiszeński, *Księgi proroków...*, s. 60 n.; J. Jensen, W. H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1 – 39)*, s. 621; M. Gołębiowski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), [w:] *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 4: *Wielki świat starotestamentalnych proroków*, red. J. Frankowski, T. Brzegowy, Warszawa 2001, s. 105 n.

Również Micheasz piętnuje niewierność narodu wobec Boga. Demaskuje rozmaite grzechy przeciwko bliźnim, zabiegając o przywrócenie sprawiedliwości społecznej. Przeciwko bogaczom, którzy zabierają pola biednych rolników, a ich samych biorą w niewolę, kieruje słowa: „Biada tym, którzy planują nieprawość i obmyślają zło na swych łożach! Gdy świta poranek, wykonują je, bo jest ono w mocy ich rąk. Gdy pożądamy pól, zagarniają je, gdy domów – to je zabierają; biorą w niewolę męża wraz z jego domem, człowieka z jego dziedzictwem” (2, 1 n.)¹³.

W narodzie wybranym wzrasta się niesprawiedliwość i brak humanitaryzmu w stosunkach społecznych. Uwidacznia się szczególnie chciwość bogatych. Chciwcy gromadzą sobie skarby niesprawiedliwie. Falszują wagę i miarę, kłamią i oszukują (Mi 6, 10–12)¹⁴. Zło tak szybko szerzy się w Izraelu, że prorok odnosi wrażenie braku kogokolwiek uczciwego: „Wyginął z ziemi pobożny, prawego nie ma między ludźmi; wszyscy bez wyjątku na krew czyhają, jeden na drugiego sieć nastawia” (7, 2)¹⁵.

W takiej społeczności nikt nie czuje się bezpiecznie. Zagrożenie może przyjść nawet ze strony przyjaciół, żony czy własnych dzieci, stąd Micheasz przestrzega: „Nie ufajcie przyjacielowi, nie zawierzajcie powiernikowi, nawet przed tą, która spoczywa na twoim łonie, strzeż wrót ust swoich. Bo syn znieważa ojca, córka powstaje przeciw swej matce, synowa przeciw swej teściowej: nieprzyjaciółmi człowieka są jego domownicy” (7, 6). Takie postępowanie jest sprzeczne z prawem Przymierza, jakie Bóg dał swemu ludowi. Grzechy narodu judzkiego przesądzają o losie Judy i jego stolicy¹⁶.

W tym okresie w Judzie panuje ustrój faworyzujący bogaczy i klasę rządzących, stąd Micheasz piętnuje grzechy przywódców narodu: „Słuchajcież tego, książęta domu Jakuba i wodzowie domu Izraela! Wy, którzy brzydzicie się sprawiedliwością i przekręćacie wszystko, co proste. Wy, którzy krwią budujecie Syjon, a nieprawością Jeruzalem. Książęta jego sądzą za podarunki, rozstrzygają kapłani jego za zapłatę, prorocy jego wieszczą za pieniądze” (3, 9–11a)¹⁷.

¹³ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 379 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 171; L. Laberge, *Księga Micheasza*, KKB, s. 847; T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju* (*Księga Micheasza*), [w:] *Wprowadzenie w myśl i wezwanie ksiąg biblijnych*, t. 4: *Wielki świat starotestamentalnych proroków*, s. 117.

¹⁴ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 407 n.; L. Laberge, *Księga Micheasza*, s. 851.

¹⁵ Por. G. Witaszek, *Moc słowa prorockiego*, s. 105 n.; T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju...*, s. 118.

¹⁶ Por. T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju...*, s. 118.

¹⁷ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 389 n.; G. Witaszek, *Prorocy Amos i Micheasz wobec niesprawiedliwości społecznej*, Tuchów 1992, s. 119; J. S. Synowiec, *Pro-*

Grzeszników Micheasz nazywa wrogami narodu wybranego: „Lecz wy jesteście wrogami mego ludu, powstajecie przeciwko miłującym pokój; wyrwacie płaszczy spokojnym przechodniom, którzy czują odrazę do walki. Kobiety ludu mego wyrzucacie z ich miłych domów; dzieciom ich odbieracie chwałę moją na zawsze” (2, 8 n.). Następnie upomina przywódców narodu: „Słuchajcie, proszę, książęta Jakuba i wodzowie domu Izraela! Czy nie waszą jest rzeczą znać sprawiedliwość? Wy, którzy macie w nienawiści dobro, a miłujecie zło, którzy zdzieracie z nich skórę, a ciało ich aż do kości. Bo ci, którzy jedzą ciało mego ludu i skórę z niego zdzierają, a kości mu łamią i tną na kawałki, jak w garnku, jak mięso w środku kotła, wołać będą wówczas do Pana, ale im nie odpowie, lecz zakryje wówczas oblicze swe przed nimi za występki, które popełnili” (3, 1–4). Micheasz przyrównuje ich do kanibali, którzy „jedzą ciało mego ludu” (w. 3)¹⁸. Czynienie zła stało się niejako ich drugą naturą (por. 7, 3 n), podczas gdy ich obowiązkiem jest „znać sprawiedliwość” (3, 1)¹⁹.

Do przywódców ludu zaliczani są także zawodowi prorocy, wśród których również mają miejsce poważne nadużycia: „Tak mówi Pan przeciw prorokom, którzy zwodzą mój lud, którzy, gdy mają usta pełne, głoszą pokój, a jeśli kto nic nie włoży w ich usta, ogłoszą wojnę przeciw niemu” (Mi 3, 5)²⁰. Micheasz kieruje słowa upomnienia także do kapłanów. Zarówno kapłani, jak i prorocy są pochłonięci całkowicie tym, aby zadowolić ludność judejską i kananejską (1, 7; 5, 11–13). Poprzez przyzwolenie na demoralizację stali się oni współnikami przywódców państwowych (3, 11). Micheasz krytykuje ich postawę, ponieważ nie może być sprzeczności między kultem a codziennym życiem (por. Iz 1, 10–15)²¹.

OBLUDA PRAKTYK KULTOWYCH

Najcięższym przewinieniem Izraela jest bałwochwalstwo. Izajasz zwraca uwagę również na grzech magii oraz nekromancję (2, 6; 8, 19). Praktyki te zakładają negację Boga. Również w godziwych aktach kultu może

rocy Izraela, s. 172; L. Laberge, *Księga Micheasza*, s. 848; T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju...*, s. 117 n.; T. Hanelt, *Spotkania z Bogiem*, Gniezno 2002, s. 98.

¹⁸ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 386 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 171 n.; L. Laberge, *Księga Micheasza*, s. 847.

¹⁹ Por. T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju...*, s. 118.

²⁰ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 388; G. Witaszek, *Moc słowa prorockiego*, s. 113; T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju...*, s. 118.

²¹ Por. G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 37.

pojawić się grzech. Stąd prorok krytykuje niewłaściwą modlitwę (1, 15; 29, 13). Potępia pychę (10, 15), łamanie przymierza (24, 5), a także takie postępowanie, jak gdyby Bóg nie istniał (22, 13 n.; 29, 15 n.)²².

Izajasz wskazuje, że grzech jest zdradą Boga. Podejmuje myśl Ozeasza ukazując Izrael jako niewierną małżonkę Jahwe: „Jakżeż to miasto wierne stało się nierządnicą? Syjon był pełen rozsądku, a sprawiedliwość w nim mieszkała, teraz zabójcy!” (Iz 1, 21). Jerozolima ze świątynią i arką przymierza otrzymuje miano cudzołożnicy. Jej mieszkańcy oddają się bowiem grzechom. Chodzi tu prawdopodobnie nie tylko o grzechy nieczystości czy bałwochwalstwa, ale o wszelkie zło o charakterze religijno-moralnym²³.

Zepsucie Jerozolimy polega na niewłaściwych praktykach kultowych. Zostaje podany w wątpliwość cały system kultowy Izraela. Składane ofiary nie odpowiadają Bożym wymogom. W Iz 1, 10–20 prorok wzywa do zaprzestania składania czczych ofiar. Gani rytualizm pozbawiony wewnętrznej treści: „«Co mi po mnóstwie waszych ofiar? – mówi Pan. Syt jestem całopalenia kozłów i łoju tłustych cielców. Krew wołów i baranów, i kozłów mi obrzydła. Gdy przychodzicie, by stanąć przede Mną, kto tego żądał od was, żebyście wydeptywali me dziedzince? Przestańcie składania czczych ofiar! Obrzydłe Mi jest wznoszenie dymu; święta nowiu, szabaty, zwoływanie świętych zebrań... Nie mogę ścierpieć świąt i uroczystości. Nienawidzę całą duszą waszych świąt nowiu i obchodów; stały Mi się ciężarem; sprzykrzyło Mi się je znosić! Gdy wyciągniecie ręce, odwrócę od was me oczy. Choćbyście nawet mnożyli modlitwy, Ja nie wysłucham. Ręce wasze pełne są krwi»” (w. 11–15)²⁴.

Izajasz demaskuje wszystko, co jest ukryte pod fałszywą pobożnością i niedbałymi praktykami religijnymi. Występuje przeciwko degeneracji kultu praktykowanego w Judzie. Drogą ratunku jest właściwa postawa religijna. Izraelici mają przestrzegać prawa Bożego. Nie chodzi jednak tylko o zewnętrzne przejawy kultu, który w swej istocie jest pozbawiony odpowiedniego usposobienia religijnego. Nawet liczne i różnorodne

²² Por. H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 81 n.; M. Gołębiewski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 106.

²³ Por. J. Fischer, *Das Buch Isaías*, t. 1, Bonn 1937, s. 34; S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 89; H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 28 n.; M. Gołębiewski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 105.

²⁴ Por. H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 25 n.; E. Zawiszeński, *Księgi proroków...*, s. 39 n.; G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 38 n.; L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1–39...*, s. 115 n.; B. Marconcini, *Księga Izajasza*, s. 55 n.; M. Gołębiewski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 106; T. Hanelt, *Spotkania z Bogiem*, s. 98.

ofiary składane bez wewnętrznego zaangażowania ofiarnika nie mogą być miłe Bogu. Takie ofiary jedynie znieważają Boga i są dla Niego obrzydliwością²⁵.

W wersecie 15 prorok zwraca uwagę na towarzyszący modlitwie zewnętrzny gest rozkładania rąk, który jest godny aprobaty u człowieka, który prosi o ich napełnienie. Skoro jednak jego ręce splamiły się niewinnie przelaną krwią, to ich wznoszenie jest nie tylko daremne, ale stanowi obrazę dla Boga. W kulcie czysto formalistycznym wszelkie zewnętrzne gesty są pozbawione jakiejkolwiek treści. Reakcją Jahwe na owe gesty jest „odwrócenie oczu” (por. Prz 28, 27). Ten gest jest podobny do „zakrywania oblicza” (por. Iz 8, 17; 54, 8; 59, 2; 64, 6), co symbolizuje gniew Boży. Chodzi tu zatem o całkowite zdystansowanie się Boga wobec podobnych poczynań kultowych²⁶. Przelewanie krwi nie da się pogodzić z jednoczesnymi obrzędami ku czci Jahwe.

Prorok wymienia także inne przejawy kultu formalistycznego: pielgrzymki do świątyni, dary, okazałe uroczystości świąteczne (Iz 1, 13–15). Izraelici składali ofiary w świątyni, uczestniczyli w pielgrzymkach, a jednocześnie łamali Boże prawo. Odwiedzający świątynię starali się zaznaczyć swój udział w uroczystościach poprzez składanie ofiar ze zwierząt. Nie powodują one jednak zmiany nagannego postępowania. Takie przejawy rzekomej czci Bóg odrzuca z całkowitą dezaprobatą. Autor przedstawia w sposób antropomorficzny reakcję Boga na tego typu przejawy kultu. Izajasz podkreśla ich bezużyteczność. Są one bezskuteczne, ale również obraźliwe dla Jahwe. Izajasz nie piętnuje uczęszczania do świątyni jako takiego, lecz przedstawia je jako bezsensowne, a nawet godne nagany, jeśli nie towarzyszy mu odpowiednie usposobienie wewnętrzne²⁷.

Izajasz jest również bardzo wymagający, jeśli chodzi o postępowanie wobec bliźniego. Rzuca inwektywy przeciwko zabójcom, złodziejom, ciemieżcom i ludziom postępującym niesprawiedliwie, niegodnym sędziom, którzy kierują się chęcią zysku (1, 15.23; 5, 8). Przypomina jednocześnie, że mścicielem biednych i pokornych jest sam Bóg (25, 4). Potępia wady indywidualne. Wymienia spośród nich obżarstwo, opilstwo, przepych, zepsucie. Ciągłe jednak ufa Bogu, który przebacza najcięższe nawet grzechy: „Obmyjcie się, czyści bądźcie! Usuńcie zło uczynków waszych sprzed moich oczu! Przestańcie czynić zło! Zaprawiajcie się

²⁵ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza...*, s. 12; G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 37 n.

²⁶ Por. G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 39; L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 118.

²⁷ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 116; T. Hanelt, *Spotkania z Bogiem*, s. 98.

w dobrem! Troszczcie się o sprawiedliwość, wspomagajcie uciśnionego, oddajcie słuszość sierocie, w obronie wdowy stawajcie! Chodźcie i spór ze Mną wiedźcie! – mówi Pan. Choćby wasze grzechy były jak szkarłat, jak śnieg wybieleją; choćby czerwone jak purpura, staną się jak wełna” (1, 16–18)²⁸.

Zawarte w tym fragmencie upomnienie w formie imperatywów: „Obmyjcie się” i „czyści bądźcie” (w. 16a), zwraca uwagę na konieczność radykalnej zmiany postępowania i postawy życiowej. Ukazuje, że zbliżenie się do Jahwe musi być poprzedzone nienagannym postępowaniem. Boga należy czcić nie tylko „wargami”, ale także sercem. Ważne jest zatem usposobienie do potwierdzenia czci Boga poprzez czyny. Boga należy szukać na drodze posłuszeństwa Jego woli (w. 17)²⁹.

Sprawowanie kultu bez jednoczesnej wrażliwości moralnej jest tylko sztucznym widowiskiem. Kult winien być wyrazem prawdziwego, wewnętrznego przeżycia i oddania się Bogu oraz zaangażowanej postawy moralnej. Bez tego splendor kultu staje się farsą, której ceremonie mają skutek odwrotny do zamierzonego. Jedność z Bogiem można osiągnąć tylko poprzez kult połączony z pełnieniem sprawiedliwości społecznej wobec słabych i ubogich (Iz 1, 17). Izajasz sugeruje, że najlepszą formą kultu jest zainteresowanie się bezbronnymi. W ten sposób wskazuje na istotę religijności wewnętrznej. Najlepszym sposobem podobania się Bogu jest okazanie zainteresowania ludźmi, których On kocha³⁰.

W Iz 1, 18 prorok wskazuje na czerwień grzechu. Szkarłat i purpura to naturalne barwniki palestyńskie, które symbolizują tu ciężkie grzechy, w jakie uwikłany jest Izrael. Wybór tej barwy stanowi odniesienie do krwi ludobójców (w. 15) lub do ognia nieprzyjacielskiej pożogi (w. 7; por. 10, 17). Nasuwa się tu obraz przelanej krwi, co uwydatnia groźną szkodliwość grzechu oraz jego realność. Autor pragnie przede wszystkim jednak pouczyć o skuteczności odpuszczenia grzechów przez Boga. W normalnych warunkach niemożliwą rzeczą jest doprowadzić tkaninę zabarwioną szkarłatem czy purpurą do stanu śnieżnej białości. Nie jest też możliwe w naturalnym porządku rzeczy sprawić, aby popełniony grzech przestał istnieć. Izajasz przedstawia w tym obrazie prawdę, że Bóg może

²⁸ Por. H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 26 n.; E. Zawiszeński, *Księgi proroków...*, s. 42 n.; G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 39; L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 118 n.; J. Jensen, W. H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1 – 39)*, s. 618; M. Gołębiowski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 106.

²⁹ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza. Tłumaczenie...*, s. 13 n.; G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 39.

³⁰ Por. G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 39.

tak skutecznie oczyścić duszę człowieka, iż nie pozostanie najmniejszy nawet ślad dawnych grzechów. Bóg miłuje swój lud mimo niewierności. Jahwe jest gotów przebaczyć Izraelitom wszystkie winy, jeśli się nawrócą (1, 18). Przebaczenie grzechów jest możliwe po szczerym nawróceniu i oczyszczeniu moralnym (w. 16). Jest ono jednak zawsze aktem szczodrości Boga³¹.

Dewiacje kultowe dostrzega także Micheasz, który zwalcza wróżbiarstwo, kult podobizn i aszer (1, 5–7; 5, 11–13)³². Występuje również przeciwko ludowi obojętnemu wobec spraw Jahwe. Przeciwstawia się formalizmowi religijnemu. Bardziej bowiem przywiązywano wówczas wagę do ofiar składanych Bogu, niż do najważniejszych wymagań religii, czyli do sprawiedliwości, wierności Bogu i pokory. Micheasz poucza: „Powiedziano ci, człowiecze, co jest dobre. I czegoż żąda Pan od ciebie, jeśli nie pełnienia sprawiedliwości, umiłowania życzliwości i pokornego obcowania z Bogiem twoim?” (6, 8). W kulcie chodzi o to, aby złożyć Bogu to, „co jest dobre”. Owo dobro konkretyzuje się w ofiarowaniu samego siebie³³.

ZAPOWIEDŹ SĄDU BOŻEGO WOBEC PYCHY NARODU

W Iz 1, 4–9 prorok zwiastuje nieodwracalny sąd Boży nad narodem: „Biada [...]. Gdzie was jeszcze uderzyć, skoro mnożycie przestępstwa? Cała głowa chora, całe serce osłabłe; od stopy nogi do szczytu głowy nie ma w nim części nietkniętej: rany i sińce i opuchnięte pręgi, nie opatrzone ani przewiązane, ni złagodzone oliwą. Kraj wasz spustoszony, wasze miasta ogniem spalone, cudzoziemcy tratuja wam niwy na waszych oczach: spustoszenie jak po zagładzie Sodomy. Córa Syjonu ostała się jak chatka w winnicy, jak szalas w ogrodzie warzywnym, jak miasto obleżone. Gdyby nam Pan Zastępów nie zostawił Reszty, stalibyśmy się jak Sodoma, podobni byłibyśmy Gomorze” (Iz 1, 4–9)³⁴. Obraz narodu ukazuje Izraela

³¹ Por. H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 27; L. Stachowiak, *Księga Izajasza...*, s. 14; tenże, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 119 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela*, s. 161; E. Zawieszewski, *Księgi proroków...*, s. 43; B. Marconcini, *Księga Izajasza*, s. 55 n.; M. Gołębiowski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 106; T. Hanelt, *Spotkania z Bogiem*, s. 100.

³² Por. T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju (Księga Micheasza)*, s. 117; A. Banaszek, *Prorocy przedwygnaniowi*, Warszawa 2003, s. 75.

³³ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 407 n.; G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 37; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 172; L. Laberge, *Księga Micheasza*, s. 851.

³⁴ Por. H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 23 n.; A. Jankowski, *Grzech jako historyczna odpowiedź człowieka na odwieczną dobroć Boga*, [w:] *Drogi zbawienia. Od Biblii do Soboru*, red. B. Przybylski, Poznań–Warszawa–Lublin 1970, s. 41 n.; L. Stachowiak, *Księga Iza-*

zdruzgotanego najazdem nieprzyjacielskim. Jest to następstwo grzechu opisanego w wersecie 4.

Autor stosuje porównanie do Sodomy i Gomory (w. 9). Podkreśla w ten sposób deprawację moralną narodu. Ta wzmianka ukazuje powagę grzechu Jerozolimy oraz uświadamia możliwość zesłania kary Bożej. Zapowiadana kara jest przedstawiona na kształt groźnej choroby całego ludzkiego organizmu. Nieposłuszeństwo występного narodu spowodowało, że jest on w sytuacji beznadziejnej. Izrael podpada pod sąd, który grozi kolejnymi złowieszczymi konsekwencjami. Klęski dotknęły nie tylko ludzi, ale całą ziemię, która została im oddana przez Jahwe we władanie. Dotychczasowe błogosławieństwo dla narodu zamienia się w klątwę. Narody pogańskie stają się narzędziem kary w ręku Boga³⁵.

Brak nawrócenia i trwanie w grzechu powoduje karę, stąd Izajasz zapowiada sąd Boży nad grzesznym Izraelem. Katalog grzechów i zapowiedź dnia sądu Jahwe zawarty jest w Iz 2, 6–22. Charakterystyczną cechą wszystkich grzechów jest to, że mają one wspólne podłoże. Są wynikiem konfliktu między Bogiem a pysznym człowiekiem. Człowiek postrzega bowiem siebie jako równego Bogu. W tym tkwi przyczyna rozdźwięku między człowiekiem a Bogiem³⁶.

W zaistniałej sytuacji Izajasz postrzega swój lud i siebie jako grzeszników. Głównym grzechem narodu wybranego jest według Izajasza pycha. Jest ona źródłem wszelkiego zła: „Zaiste, odrzuciłeś Twój lud, dom Jakuba, bo pełen jest wróżbitów i wieszczków jak Filistyni; na zgodę uderza w ręce cudzoziemców. Kraj jego pełen jest srebra i złota, a skarby jego są niezliczone. Kraj jego pełen jest koni, a wozy jego nieprzeliczone. Kraj jego pełen jest bożyszczy... Oni wielbią rąk swoich dzieło, które wykonały ich palce. Poniżył się człowiek, upodlił śmiertelny; nie przebacząj im! Wejdz między skały, ukryj się w prochu ze strachu przed Panem, przed blaskiem Jego majestatu, kiedy powstanie, by przerazić ziemię. Wyniosłe oczy człowieka się ukorzą i duma ludzka będzie poniżona. Sam tylko Pan się wywyższy dnia owego. Albowiem dzień Pana Zastępów nadejdzie przeciw wszystkim pysznym i nadętym i przeciw wszystkim hardym, by się ukorzyli” (2, 6–12; por. 2, 17; 3, 16 n.; 5, 15; 9, 7–10)³⁷.

jasza..., s. 10 n.; E. Zawiszewski, *Księgi proroków...*, s. 37 n.; J. Jensen, W. H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1 – 39)*, s. 617; M. Gołębiewski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 106.

³⁵ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza. Tłumaczenie...*, s. 10 n.; tenże, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 111; G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 38.

³⁶ Por. J. Hempel, *Gott und Mensch in Alten Testament*, Stuttgart 1935, s. 120; S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 89 n.; L. Stachowiak, *Księga Izajasza I. 1 – 39...*, s. 110.

³⁷ Por. H. Eising, *Das Buch Jesaja*, s. 36 n.; L. Stachowiak, *Nadchodzący dzień Jahwe (Iz 2, 6–22)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1:1979, s. 25 n.; tenże, *Księga Izajasza*.

Pycha jest przeciwieństwem wiary, ponieważ grzeszący nie pokłada ufności w Bogu, lecz we wróżbach, obcych potęgach, ludzkich sojuszach, w dobrobycie, zamożności i bogactwie, w fortyfikacjach i w sile wojskowej oraz w bożkach (2, 6–8; 7, 2; 30, 1; 31, 1). W dziedzinie narodowo-politycznej pycha przybiera formę wiary we własne siły i w doczesne tylko środki obrony. Podczas niebezpieczeństwa naród nie szuka pomocy u Jahwe, lecz liczy tylko na własną przebiegłość. Uważa, że wystarczającą rękojmią bezpieczeństwa kraju są zbrojownie, zaprzęgi konne oraz srebro i złoto (2, 7; 20, 8; 30, 16). Pomyślność narodowi miała przynieść polityka królów nieuwzględniająca woli Boga. Stąd przymierze z Asyrią Izajasz ocenia jako kuszenie Jahwe (7, 13). Politykę proegipską natomiast ocenia jako niezrozumiałą i zgubną. Nie spełni ona pokładanych w niej nadziei, ponieważ jest tylko „dodawaniem grzechu do grzechu” (30, 1–5). Powodem takich rozwiązań jest brak wiary w moc Jahwe³⁸.

Izrael nie ufa jednemu Bogu. Winien jest tym samym pychy, która stanowi przeszkodę dla dzieła zbawczego. Ludzkiej pysze towarzyszy najpierw obojętność na sprawy Boże. Izrael nie liczy się z wolą Jahwe (Iz 5, 12; 8, 6; 30, 11). Następstwem pysznego usposobienia człowieka jest bezkrytyczne łudzenie się, że sąd i kara nie nastąpią. Wysztychana jest nawet bojaźń śmierci. Prorok natomiast wskazuje, że nieprawość Izraela aż do śmierci nie będzie odpuszczona (22, 14). Na upomnienia Izajasza Izraelici reagują drwinami i szyderstwami. Nie chcą słuchać przekazywanych przez niego słów Jahwe. Odrzucają objawioną naukę, sprowadzając ją do niezrozumiałej i niepoważnej mowy proroka (28, 9–13). Prawo Boże jawi im się jako coś zbytecznego. Uporczywe trwanie w takiej postawie prowadzi do zawinonego niezrozumienia woli Bożej (5, 21; 6, 9)³⁹.

Tymczasem wiara według Izajasza winna być istotą religii. Chodzi o zaufanie Bogu. Zło grzechu objawia się zatem również w tym, że niszczy on wiarę jako zaufanie pokładane w potędze i opiece Jahwe. Wiara zakłada całkowite oddanie się Jahwe i zaufanie Mu we wszystkich sprawach. Cnota wiary wyraża się w ufności Bogu i Jego opatrności. Brak wiary jest zatem ciężkim przewinieniem, pogardą dla Boga. Niewiara jest przejawem pychy, grzeszną wyniosłością człowieka. Takie nastawienie prowadzi do zupełnej klęski narodu. Może ją odsunąć tylko nawrócenie i nadzieja pokładana w Bogu (Iz 7, 9; 30, 15)⁴⁰.

Tłumaczenie..., s. 19 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 160; B. Marconcini, *Księga Izajasza*, s. 26; J. Jensen, W. H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1 – 39)*, s. 619.

³⁸ Por. S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 90 n.

³⁹ Por. tamże, s. 90 n.; J. Jensen, W. H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1 – 39)*, s. 619.

⁴⁰ Por. S. Virgulin, *La „fede” nel Profeta Isaia*, „Biblica” 31:1950, s. 483; S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 91 n.; M. Gołębiewski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 105.

Istota grzechu według Izajasza polega na urojonej wielkości człowieka. Wyrazem jego pychy jest bunt, niewdzięczność i brak ufności wobec Boga. W pieśni z Iz 5, 1–7 autor ukazuje obraz niewdzięcznej winnicy, która ma zapewnione wszelkie warunki rozwoju. Nie spełnia mimo to pokładanych w niej nadziei. Zamiast oczekiwanych winnych gron wydaje gorzkie owoce. Główna myśl tej przypowieści dotyczy jakiegoś tajemniczego schorzenia tej pieczolowicie pielęgnowanej winnicy. W ten sposób poprzez porównanie Izajasz zwraca uwagę swoim współczesnym na ich złe życie. Podkreśla niewdzięczność Izraela wobec Boga. Prorok ukazuje obraz winnicy Jahwe, która stała się ogrodem bez owoców. Została wtedy zdeptana i wypleniona (Iz 5)⁴¹.

Każdy grzech ze swej natury zawiera w sobie załączki kary dla grzesznika (Iz 7, 9). Izajasz dokładnie zapowiada kary dla Izraela, którymi są: anarchia i pozbawienie dóbr (3, 5–7.18–33; 4, 1); głód, pragnienie i niewola (5, 13); zniszczenie (7, 15–25); inwazja (18, 5–8); oblężenie i spustoszenie (29, 3 n.; 31, 4; 32, 14). Szczytem kary za grzechy jest zatwardziałość Izraela na Boże słowo (6, 10). Na wszystko, co pyszne i wyniosłe, a przez to grzeszne, przyjdzie karzący sąd. Będzie mu podlegać także to wszystko, co jest wyniosłe w przyrodzie, która należąc do całości stworzenia, uczestniczy w pewien sposób w grzechu człowieka. Na owym sądzie ludzka pycha zostanie poniżona, Bogu zaś zostanie przywrócone właściwe, należne Mu miejsce. Człowiek wtedy uświadomi sobie własną małość w porównaniu z wielkością Stwórcy (3, 13; 9, 10; 28, 1)⁴².

W obliczu panującej niesprawiedliwości i niewierności narodu również Micheasz zapowiada nadciągający sąd Boga. Będzie on dotyczył grzechu, który przemienia Izraelitów w nieprzyjaciół Jahwe. Ów sąd dosięgnie wszystkich winowajców. Ludzie chciwi utracą wszelkie mienie (2, 1–5.8–10). Micheasz ogłasza ciężki los dla ludzi poszczególnych stanów za nadużycia. Sąd Boży dosięgnie obydwu państw izraelskie (1, 6–16; 3, 11 n.). Na skutek owego sądu, Samaria zostanie zniszczona (1, 6 n.), naród zaś dozna klęski głodu z powodu oblężenia (6, 14 n.). Ziemia zostanie podzielona (2, 4) i nastąpi niewola (4, 10). „Syjon będzie jak pole zorany, Jeruzalem rumowiskiem się stanie, a góra świątyni – szczytem zalesionym” (3, 12)⁴³.

Groźby Micheasza nie znalazły zrozumienia wśród ludzi mu współczesnych. Mówili oni: „Czyż Pan nie jest wśród nas? Nie spadnie na nas

⁴¹ Por. J. Bramorski, *Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 3:2003, s. 171 n.

⁴² Por. S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 89 n.; B. Marconcini, *Księga Izajasza*, s. 26.

⁴³ Por. S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 92 n.; S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 389 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 173; L. Laberge, *Księga Micheasza*, s. 846 n.; T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju (Księga Micheasza)*, s. 119.

nieszczęście” (3, 11b). Izraelici nie wierzą w możliwość kary, ponieważ są przeświadczeni o przywileju wybraństwa (1, 5.7; 2, 2; 3, 2.3.5)⁴⁴. Wybranie i wywyższenie Izraela nie przyniosło jednak oczekiwanego efektu. Izrael został wybrany dla chwały Bożej. Poprzez grzech stał się nieprzyjacielem Jahwe. Zło nie może szerzyć się bezkarnie. Sąd dotknie winowajców. Świadcami będą góry, pagórki i fundamenty ziemi, które znają historię narodu. Izrael byłby usprawiedliwiony tylko wówczas, gdyby Jahwe nie dotrzymał warunków przymierza (6, 3). Jednak fakty wskazują, że Jahwe dochowuje wierności. Autor wspomina niektóre wydarzenia, aby naród poznał Bożą sprawiedliwość i Jego wierność Przymierzu (6, 1 n). Wina leży zatem tylko po stronie ludu. Składane ofiary i obrzędy rytualne nie odnoszą skutku, ponieważ istotą pobożności jest praworządność i pełnienie woli Boga. Nadchodząca kara jest zatem w pełni zasadna⁴⁵.

* * *

Prorocy okresu asyryjskiego w państwie południowym piętnują niewierność narodu wybranego, pychę, grzechy jego przywódców oraz obłudę i dewiacje praktyk kultowych. Przez Izajasza grzech jest rozumiany jako wyraz pychy, zarozumiałości ludzkiej i buntu przeciwko Jahwe. Jest to również przyczyna nieszczęść dla tych, którzy grzech popełniają (Iz 5, 8–25). Prorok porównuje grzech do pęknięcia w murze, które grozi jego zawaleniem: „występek ten stanie się dla was jakby szczeliną zwiastującą upadek, sprawiającą wygięcie na wysokim murze, którego zawalenie się następuje nagle w jednej chwili” (30, 13). Złoczyńcy sami sobie gotują nieszczęście (3, 9), niejako wysychają wewnętrznie i któregoś dnia z tego powodu spłoną (1, 31; 5, 24; 9, 17)⁴⁶.

Prorocy zwracają uwagę na grzechy przywódców narodu. Micheasz wymienia wśród nich zwłaszcza fałszywych proroków i kapłanów, którzy poprzez przyzwolenie na demoralizację społeczeństwa stali się współnikami przywódców państwowych. Członkowie klasy panującej oddają się zbytkom, są pełni chciwości i niesprawiedliwości. Izajasz demaskuje również ich absurdałne zwyczaje, które przejawiają się w łączeniu występku z podniosłością (Iz 1, 13). Przypomina równocześnie polityczne uwarunkowania obietnic związanych z wyborem Dawida i Jerozolimy⁴⁷.

⁴⁴ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 371 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 173; L. Laberge, *Księga Micheasza*, s. 848.

⁴⁵ Por. S. Potocki, *Złość grzechu...*, s. 92 n.

⁴⁶ Por. J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 160; J. Bramorski, *Grzech jako zniewolenie w ujęciu proroków Starego Testamentu*, s. 174.

⁴⁷ Por. B. Marconcini, *Księga Izajasza*, s. 26.

Grzechy przywódców narodu najbardziej godzą w porządek społeczny. Wypowiedzi Micheasza w kwestii społecznej są zbieżne z wypowiedziami Amosa i Ozeasza. Zbieżność wypowiedzi tych trzech proroków potwierdza obraz moralności Izraela w VIII wieku przed Chrystusem, a także uzasadnia postawę proroków w głoszeniu Bożego sądu nad Samarią i nad Jerozolimą⁴⁸. Prorok woła: „Z czym stanę przed Panem, i pokłonię się Bogu wysokiemu? Czy stanę przed Nim z ofiarą całopalną, z cielętami rocznymi? Czy Pan się zadowoli tysiącami baranów, miriadami potoków oliwy? Czy trzeba, bym wydał pierworodnego mego za mój występki, owoc łona mego za grzech mojej duszy? Powiedziano ci, człowiecze, co jest dobre. I czegoż żąda Pan od ciebie, jeśli nie pełnienia sprawiedliwości, umiłowania życzliwości i pokornego obcowania z Bogiem twoim?” (Mi 6, 6–8). Micheasz dokonuje w tych słowach syntezy nauki Amosa, Ozeasza i Izajasza w sprawie postawy, jakiej Bóg oczekuje od swoich wyznawców. Amos kładzie szczególny nacisk na sprawiedliwość (Am 5, 24), Ozeasz – na wierność (Oz 2, 21), a Izajasz na rozagę w życiu religijnym, połączoną z ufnym trwaniem przy Bogu (Iz 1, 3; 7, 9; 30, 15)⁴⁹.

Micheasz wskazuje, że człowiek pobożny winien być wierny zawartemu z Bogiem Przymierzu, co winno się odzwierciedlać w stosunkach społecznych. Gwarancją pomyślności według Izajasza jest postępowanie według woli Bożej. „«Jeżeli będziecie ulegli i posłuszni, dóbr ziemskich będziecie zażywać. Ale jeśli się zatniecie w oporze, miecz was wytepi». Albowiem usta Pańskie to wyrzekły” (1, 19 n.). W innym zaś miejscu prorok pisze: „Szczęśliwy sprawiedliwy, bo pozyska dobro; zażywać będzie owocu swych czynów. Biada złemu, bo odbierze zło; bo według czynów jego rąk mu odpłaca” (3, 10 n.)⁵⁰. Nie chodzi o to, że Bóg czyha, aby ukarać grzeszników. Izajasz jest głęboko przekonany, że naród może uzyskać przebaczenie, stąd wzywa Izraelitów do nawrócenia. Woła w imieniu Jahwe: „Choćby wasze grzechy były jak szkarłat, jak śnieg wybieleją; choćby czerwone jak purpura, staną się jak wełna” (1, 18).

Prorocy VIII wieku przed Chrystusem poddają ostrej krytyce kult sprawowany przez tych, którzy uważają, że przez ofiary, pielgrzymki czy zewnętrzne modlitwy mogą wejść w bezpośrednią relację z Bogiem. Tymczasem drogą dostępu do Boga jest wsłuchiwanie się w Jego słowo i pełnienie Jego woli, co winno wyrażać się w praktykowaniu sprawiedli-

⁴⁸ Por. T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju (Księga Micheasza)*, s. 117; A. Banaszek, *Prorocy przedwysnaniowi*, s. 75 n.

⁴⁹ Por. S. Łach, *Księgi proroków mniejszych...*, s. 406 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 172 n.; L. Laberge, *Księga Micheasza*, s. 850 n.

⁵⁰ Por. E. Zawiszewski, *Księgi proroków...*, s. 43; B. Marconcini, *Księga Izajasza*, s. 56; J. Jensen, W. H. Irwin, *Księga Izajasza. Proto-Izajasz (Iz 1 – 39)*, s. 619 n.

wości, miłosierdzia i zachowywaniu prawa uwzględniającego sytuację ludzi najbardziej dotkniętych przez los. Samo zaś zewnętrzne spełnianie praktyk kultowych grozi niebezpieczeństwem zbłądzenia i adorowania idola, nie zaś prawdziwego Boga. Izajasz wykazuje radykalizm w krytyce praktyk kultycznych, jednak jest on bardziej umiarkowany od Micheasza. Nie krytykuje on kultu jako takiego, lecz ten praktykowany przez ludzi, którzy „mają ręce pełne krwi” (Iz 1, 15) lub łączą przestępstwo ze świętem (Iz 1, 13). Powodem irytacji nie jest kult jako taki, lecz postawa i postępowanie osób, które go sprawują⁵¹.

Prorocy przemawiają do całego narodu i zapowiadają, że brak nawrócenia sprowadzi na Izraela nieszczęście w postaci zburzenia Jerozolimy i niewoli. Bałwochwalstwo, formalizm religijny, pycha, chciwość oraz liczne niesprawiedliwości społeczne prowokują nadciągający sąd Boży, który obejmie obydwie państwa izraelskie. Micheasz wyraźnie wskazuje, że grzechy narodu wybranego sprowadzą karę Bożą. Dla niepoprawnych kary zapowiada także Izajasz. Grozi utratą własności (3, 18–23), masową śmiercią mężczyzn w czasie wojny (3, 25–4, 1), głodem, niewolą (5, 13), najazdem nieprzyjaciół (18, 5–8), zniszczeniem państwa izraelskiego i judzkiego (5, 1–17; 7, 17–25), oblężeniem i zdobyciem Jerozolimy przez wrogów (29, 3 n; 31, 4; 32, 14). Zapowiada także „dzień Jahwe” (2, 6–22), w którym ulegnie zniszczeniu wszelkie zło.

Kary zapowiadane przez proroków spełniły się. Na naród spadły nieszczęścia: wojna syro-efraimska, upadek państwa izraelskiego w 722 r. p.n.e., oblężenie Jerozolimy w 701 r. p.n.e. Zniszczenie Samarii nastąpiło jeszcze za ich czasów. Największa klęska miała jednak dopiero nadejść. W VI wieku Nabuchodonozor będzie oblegał i zdobędzie Jerozolimę, zniszczy miasto wraz ze świątynią Salomona, a ludność państwa judzkiego zostanie uprowadzona do niewoli babilońskiej⁵². Tak w 586 r. p.n.e. spełni się proroctwo z Mi 3, 12 o zburzeniu Jerozolimy. Izajasz zapowiada także kary dla Asyrii. Jest bowiem przekonany o całkowitej władzy Jahwe nad światem. Asyryjczycy w swej pysze dopuścili się licznych okrucieństw (10, 5–19). Te jego groźby również się spełniły. Nastąpiło to w 612 r. p.n.e., kiedy Babilończycy i Medowie zdobyli Niniwę, stolicę imperium asyryjskiego, i podzielili się tymi terytoriami⁵³.

Zarówno proroctwo Izajasza, jak i orędzie Micheasza nie są jednak pozbawione nadziei dla narodu wybranego. Izajasz oczekuje, że „reszta Izraela”, która przetrwa zapowiadane nieszczęścia, nawróci się do Jahwe

⁵¹ Por. G. Witaszek, *Prorocy VIII wieku przed Ch. wobec dewiacji kultowych*, s. 40; M. Gołębiowski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 106.

⁵² Por. T. Brzegowy, *Z Betlejem przyjdzie Książę Pokoju* (*Księga Micheasza*), s. 120.

⁵³ Por. J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela...*, s. 161 n.

(6, 13; 7, 3; 10, 20 n.; 28, 5 n.; 37, 4.31 n.). Wtedy będą oni postępować zgodnie z wolą Boga, darząc Go bezgranicznym zaufaniem (4, 3; 10, 20). Izajasz marzy o czasach, w których cały naród będzie zachowywał Boże przykazania i praktykował sprawiedliwość (1, 21). W związku z tym kreśli obraz oczyszczonej z grzechów Jerozolimy, miasta Bożego na ziemi, które będzie miastem sprawiedliwości i twierdzą wiary (1, 26). Na końcu zaś przyjdzie idealny władca, czyli Mesjasz (7, 10–16; 8, 23b–9, 6; 11, 1–9; 32, 1–5). Przyjście Mesjasza-Króla z rodu Dawida, który będzie pochodził z Betlejem, zapowiada również Micheasz (5, 1–5). Zapowiadany Mesjasz będzie panował nie tylko nad Izraelem, ale również nad innymi narodami i swoim poddanym zapewni bezpieczeństwo⁵⁴.

STIGMA OF INFIDELITY AND HYPOCRISY OF THE CHOSEN NATION
BY PROPHETS OF ASSYRIAN PERIOD IN SOUTH NATION

Summary

Prophets of Assyrian period in south nation stigmatize infidelity of the chosen nation, pride, sins of leaders and hypocrisy and deviation of cultural practices. Sins of leaders of Israel especially aim in social order. Prophets of VIII century before Christ criticize celebrated cult by these, who say that during victims, pilgrimages, or external prayer can enter into direct relationship with the God. Meanwhile the way access to the God is listen his words and perform his will, what should be reflected in social relations and in practice of justice and mercy. The minor thing of prophets irritation is attitude and behavior holding the cult. Prophets show that sins of the chosen nation will bring God's punishment and irreversible judgment day. The nation can gain forgiveness, so prophets invoke Israelites to conversion.

⁵⁴ Por. K. Koch, *Die Profeten*, t. 1, Stuttgart 1987, s. 156 n.; J. S. Synowiec, *Prorocy Izraela, ich pisma i nauka...*, s. 162 n., 174 n; M. Gołębiewski, „Jeżeli nie uwierzycie, nie ostoicie się” (*Księga Izajasza*), s. 105.